

Benkó Martin¹

Betekintés a skandináv jogrendszerekbe

Bevezetés

Tanulmányomban a skandináv jogrendszerek és a skandináv jogcsalád képezi a vizsgálódás tárgyát. A középpontba azok az általános tulajdonságok, különböző jogterületeken alkalmazott, egyedinek tekinthető jogi megoldások és az északi államok jogtörténeti fejlődésének kulcsmomentumai kerültek, amelyek beazonosítása nélkülözhetetlen a skandináv jogi mentalitás megértéséhez. A kiemelt alkotmányjogi, büntetőjogi, magánjogi és jogelméleti sarokpontokat nem csak a jogász közösségeken belül emlegetik követendő példaként, így jelentőségük megkérdőjelezhetetlen. Ezek a meghatározó elemek elsődlegesen elméleti oldalról kerülnek bemutatásra, ugyanakkor nem jelenthetjük ki a pragmatikus szempontoktól való teljes elhatárolódást. Fontos hangsúlyozni, hogy jelen dolgozatnak nem célja az egyes jogrendszerek külön-külön történő bemutatása, azoknak kimerítő részletességgel való ismertetése, érte ezalatt a közös jegyek hangsúlyozását és meghatározó jogintézmények, jogterületek bemutatásának hiányát. Bár az utóbbiak megismerése elkerülhetetlen, ha teljes képet szeretnénk kapni az északi államok jogáról, a lentebb kibontásra kerülő pontok segítségével azon túl, hogy egy biztos keretet alakíthatunk ki a skandináv jogról, közelebb kerülhetünk e térség jogi megoldásaihoz és gondolkodásához. Ez után jogosan tehető fel a kérdés: miért előnyös egy másik jogcsaládba tartozó jogrendszerről mélyebb ismeretet szereznünk? Véleményem szerint azért kell figyelemmel kísérni az eltérő jogrendszerek működéseit és azok folyamatos változásait, mert globalizált világunkban már nem elegendő a hazai jogrendszerünk átfogó, de kizárólagos ismerete. Nem tekinthető elégségesnek az a tudás, amit egy jogrendszer elsajátítása során szerzünk meg, amire tökéletes példát nyújtanak a nemzetközi jogi szervezetek. E nemzeteket átfogó szervezetek intézményesített formájukban biztosítanak univerzális jogi megoldásokat a társadalomban felmerülő legkülönbözőbb problémákra. A lokális szabályozásokat társadalmunk napjainkra 'kinötte', és a fokozott államközi kapcsolatok miatt egyre inkább válik szükségessé a szupranacionális jog használata. Az egyetemes joghasználaton kívül számos, a gyakorlatban is jól hasznosítható funkciót kínál számunkra a jogösszehasonlítás, mint módszertan. Ilyen többek között a törvényhozó segítése a jogszabályok alkotási folyamatában és az értelmezési, vagy jogegységesítési eszközként való használata. További előnyt jelenthet számunkra a látókörünk szélesítése is.

Az említett idegen megoldások és gondolkodásmód vizsgálata, illetve más jogrendszerek hazai joggal történő összehasonlítása során felismert hasonlóságok és eltérések tanulmányozása az összehasonlító jogtudomány feladata.²

II. Skandináv jog a jogrendszerek világában

Az összehasonlító jog módszereit alkalmazva képesek vagyunk az egyes jogrendszereket osztályozni. Alapvető fontosságú, hogy vizsgálatuknál elkülönítsük egymástól a stílusjegyeikben erősen különböző rendszereket, mert ha ezt nem tennénk meg, akkor egy rendkívül vegyes halmazban kellene következtetéseket levonnunk, ami lehetetlen vállalkozás, tekintve az eltérő társadalmi szerkezeteket, a gazdasági, kulturális, politikai, vallási, történeti és egyéb jellemzőket. A klasszifikációs kérdések előtt azonban érdemes tisztázni, hogy mit is értünk pontosan a 'skandináv' jelző alatt, mely államok jogát vehetjük be ezen körbe.

¹ Joghallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

² VERES ORSOLYA: *Bevezetés az összehasonlító jogba*. Jogelméleti Szemle (4) 2005.

1. Skandináv jog-északi jog

A 'skandináv' jelző hallatán a legtöbben négy országra asszociálnak: Svédországra, Finnországra, Dániára és Norvégiára. Ezek azok az országok, amelyeket a legfejlettebb térség államainak, jóléti államoknak neveznek. Ez a felsorolás gyakran kiegészítést nyer Izlanddal. Általánosan ez az öt állam el is fogadható skandináv országnak, viszont ennél valamivel árnyaltabb és összetettebb az a kör, ami vizsgálódásunk tárgyát képezi. A skandináv jogrendszer nem csak az említett öt országban jelenik meg.

Nincs egy kiemelkedően elfogadott és általános elismerést nyert felsorolása a skandináv államoknak, ez főként földrajzi, történelmi és kulturális szempontok alapján alakítható ki. Földrajzi értelemben például Finnország és Dánia hovatartozása is bizonytalan. Finnországnak sok esetben csak az északi részét sorolják Skandináviához, sőt egyesek balti államként tartják számon. Dánia bizonyos nézőpontok alapján sokkal inkább az európai szárazföldre tagolandó, amit a Jütland-félszigeti elhelyezkedésével magyaráznak. Az előbbi megosztó vélekedések ellenére, a közös történelmi múlt, kultúrkör és örökség azonban azt az álláspontot erősíti, hogy mind Finnország, mind pedig Dánia skandináv állam. Hasonló szempontok alapján soroljuk még e térséghez a Feröer-szigeteket, Grönlandot és az Åland-szigeteket is. Míg az előbbi kettő Dániától kapott magas fokú autonómiát, addig az utóbbi Finnországtól.³

A körön belüli államok meghatározása után, röviden ki kell térni az 'északi jog' fogalmára is. Ezt a fogalmat szintén a földrajzi szempontok formálták. Ahogy a 'skandináv országok' kifejezés helyett számtalanszor használják az 'északi országok' megnevezést, ugyanígy alakul ez a kötetlen felcserélése a 'skandináv jog' és az 'északi jog' szókapcsolatoknak is. Bár a hétköznapiakban szinonimaként használjuk őket, nemzetközi viszonylatban a 'skandináv jog' szakkifejezés vált elfogadottá.⁴

2. Önálló jogcsalád vagy pusztán tükörcső?

„A jogi normák a történelem során kialakult egyes jogrendszerekben többé vagy kevésbé mindig is különböztek egymástól, mégis csak a XIX. században kezdődött el a különbségek alapos tudományos vizsgálata. [...] szisztematikus tanulmányokról csupán a XIX. század második felétől beszélhetünk.”⁵

Amint megtörtént az összehasonlító jog intézményesülése, és ez által önálló tudományággá való kifejlődése, sorra érkeztek a különböző klasszifikációs megoldások. Az osztályozást általánosan a magánjog legfontosabb szegmensei alapján hajtották és hajtják végre (pl.: szerződésjog). A legismertebb megoldást a világon René David⁶ dolgozta ki. Szerinte a „*pozitív jogszabályok mögött léteznek olyan általános elvek, technikák, rendszerek, amelyek a jogcsaládok kialakításának gondolatát alátámasztják.*”⁷

Felipe de Sola Canizares a csoportosítást vallási alapon végezte, de kategóriái nem feleltek meg az elvárásoknak, nem úgy, mint Konrad Zweigert és Hein Kötz elmélete, akik az ún. stíluslemek megkülönböztetését vették alapul. Véleményük szerint a jogrendszerek a

³ MÁTYÁS IMRE: *A skandináv jogi gondolkodás sajátosságai*. Sectio Juridica et Politica. Miskolc, 2009. 64-65. p.

⁴ MÁTYÁS 2009, 65. p.

⁵ BADÓ ATTILA: *Az összehasonlító jog tudományának kialakulása. A Klasszifikáció problémái*. In.: Badó Attila et al. (szerk.): *A jogrendszerek világa. Pro Talentis Universitatis Alapítvány*. Szeged, 2012. 8. p.

⁶ René David a 20. század második felének kiemelkedő francia jogászprofesszora volt. Az összehasonlító jogtudomány klasszifikációs kérdéseinek megválaszolására kidolgozott módszertana széles körben elismert. Élete során számos egyetemen (pl. Párizs, München, Cambridge) tanított, tagja volt a Nemzetközi Magánjogi Intézetnek (UNIDROIT) és az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL). Részt vett az etiópiai és a ruandai Polgári Törvénykönyvek létrehozásában.

⁷ BADÓ 2012, 14. p.

megvalósítandó céljukban azonosak, és csupán a „stílusalkotó” tényezők választják el egymástól a jogköröket. Ilyen tényező például az uralkodó jogász gondolkodásmód, a jellegzetes jogintézmények és az ideológiai faktor.⁸

A német szerzők mellett meg kell még említeni *Ake Malmström* svéd jogászprofesszor nevét is, aki *Zweigert* és *Kötz* véleményét osztotta: a skandináv jogcsalád a többitől különálló jelenség.⁹

Egyeduralkodó modell kialakulására nem sok esély látszik, ellenben elmondható, hogy ezek a csoportosítási eredmények az elmúlt időszakban inkább közeledtek egymás felé annak ellenére, hogy a pontos módszertan máig sem tisztázott.

René David	Felipe de Sola Canizares	Zweigert és Kötz	Ake Malmström (európai-amerikai jogcsoporton belül)
római-germán jogcsalád	nyugati rendszerek	romanista jogkör	Európa jogrendszerei (germán és római alcsoport)
common law jogcsalád	szovjet rendszerek	német jogkör	common law jogrendszer
szocialista jogcsaládok	vallásos rendszerek	angol-amerikai jogkör	északi-(skandináv) jogrendszer
családba nem tömöríthető más rendszerek		szocialista jogkör	latin-amerikai rendszer
		északi jogkör	
		egyéb/távol-keleti jogkör	

*A jogrendszerek csoportosítása: jogcsaládok, jogkörök*¹⁰

Nem könnyű feladat a skandináv jogcsalád elhelyezése, éppen ezért többféle szemléletrendszer alakult ki arra tekintettel, hogy valóban külön kezelendő e. A legtöbben arra a kérdésre szűkítik a problémát, hogy vajon egy teljesen kiforrott jogcsaládról beszélhetünk, avagy az csak a kontinentális és a common law jogrendszerek síkján vizsgálendő. Neves jogtudósok egyetértenek a nordikus jogrendszerek kontinentális egységhez sorolásában¹¹, de véleményem szerint egy, a többivel azonos szinten elhelyezkedő, különálló egységet képző jogcsalád a skandináv jogrendszereké, amelyeknek jogi homogenitását a közöttük fennálló fundamentális hasonlóságokon túl, az egyéb jogrendszerektől való lényeges eltérések bizonyítják. Ezen meggyőződésnek szolgál alapul az Északi Jogászok Találkozója, amely intézmény keretében főként jogegységesítési kérdésekkel foglalkoznak. Ez alapján meghatározhatók a jogelméleti azonosságok, a jogi fogalmak közel megegyező használata, a kodifikáció módszertanának jelentős hasonlósága, a precedensek, a bíróság működésének és a jogalkalmazásnak, illetve a jogforrásoknak az egyezősége.¹²

Mint említettem nincs egységes álláspont a skandináv jog besorolását illetően, de egy dologban megegyezni látszanak a vélemények, miszerint az északi jogcsalád két alcsoportra bontható: nyugat-északi és kelet-északi jogra. Az előbbi Dániát, Norvégiát és Izlandot foglalja

⁸ BADÓ 2012, 16. p.

⁹ BERNITZ, ULF: *What is Scandinavian Law?* In: *Scandinavian Studies in Law*, Volume 50, What is Scandinavian Law? Institute for Scandinavian Law. Stockholm, 2008. 18-19. p.

¹⁰ Saját ábra

¹¹ Ezt az uralkodó álláspontot képviseli többek közt Jacob W.F. Sundberg, Max Rheinstein és Eörsi Gyula is.

¹² MÁTYÁS 2009, 67. p.

magába, az utóbbi Svédországot és Finnországot. Ez a felosztás leginkább az eljárásjogok területén¹³ mutatkozik meg.¹⁴

Északon a jogtudomány figyelemmel kísérte a kontinensen zajló eseményeket, de nem egy másolási gyakorlat az, amit az északi jogászok és jogtudósok végeztek. Ugyan megfigyelhető a pandektisztikából való merítés és a kontinensen már létező jogi megoldások beemelése a skandináv jogrendszerbe, a saját jogforrások továbbélése és a realista jogi irányzat kellő mértékben megalapozza a skandináv jogcsalád önállóságát.

III. Jogtörténeti fejlődés

Egy önálló jogcsalád kialakulásáig az azt alkotó jogrendszerek hosszú utat járnak be a történelem során. Érdemes felvázolni a jog fejlődése során tapasztalt releváns tényeket, hiszen ezek fektették le az alapot a ma ismert modern jogrendszerek működéséhez. Áttekintésünkben többnyire tartózkodunk a jogfejlődéshez lazábban kapcsolódó történelmi, politikai és gazdasági tényezőktől. Habár ezekkel fontos tisztában lennünk és sokszor alakító tényezők is, de most nem célunk a jogrendszerek fejlődésének ilyen részletességgel történő vizsgálata.

A skandináv jogfejlődés szorosabb értelemben a VIII. században kezdődő viking kirajzással indulhatott meg. Egészen idáig nyúlhatunk vissza, ugyanis e rabló/felderítő expedíciók során történik egy hatalmas mértékű érintkezés Európa más népeivel, aminek során az északi germánok találkozhattak más, ekkor még inkább csak szokásoknak nevezhető rendező elvekkel.

A világ jogrendszereiben eleinte nem volt írásbeli törvény, nem alakult ez másképpen a skandináv jogrendszerekben sem. A jog szokásjogokból állt, amelyeket a skandináv népek maguknak fejlesztettek ki és reformáltak a „dolgoknak” nevezett üléseken. A szokásos törvényeket később írásban rögzítették a XI. és a XIII. század között. Ide tartozik a Gulathing törvény (XI. század, norvég); Jütland törvénye (1241, dán); valamint Uppland (1296, svéd) és Götaland (XIII. század, svéd) törvényei. Ezek a kódexnek alig nevezhető joggyűjtemények kezdetben hanyagolták az idegen befolyásokat, később a germán törvényekkel léptek kölcsönhatásba.¹⁵ Ennek a hatása a későbbiekben kerül kifejtésre.

A skandináv országok, legalábbis a négy nagy állam¹⁶ jogfejlődése erősen kísérték egymást. Ez az együtt haladás a történelem során számtalanszor bebizonyosodott, amelyre a törvények szellemén és szövegezésén túl remek példa az 1397-es kalmári unió. Ez egy gazdasági érdekszövetség volt a XIV. század végétől egészen 1524-ig. A birodalmakat perszónaluniók sorozatán keresztül egy közös uralkodó irányította, de az egyes részek megőrizték jogrendszerüket és a magasabb szintű kormányzati szervek is önálló maradtak.¹⁷ A Hamza szövetség ellen irányult az összefogás, és közös érdekeikre figyelemmel közelítették egymáshoz gazdasági szabályozásaikat. Bár az érdekellentétek és a belső hatalmi igények miatt a skandináv királyságok nem olvadtak össze véglegesen, a svéd- finn, illetve a dán-norvég-izlandi kapcsolatok hosszú időn át szoros egységben fennmaradtak. Az együttműködés a XIX-XX. századra sem szűnt meg. A XIX. században a szerződések és a kereskedelem területén, valamint a családdal, az állampolgársággal és a kiadatással kapcsolatos kérdésekben, az öt államban egységes jogszabályok léptek érvénybe.¹⁸

¹³ Svédországban és Finnországban a franciához hasonló közigazgatási bíróságok működnek.

¹⁴ MÁTYÁS 2009, 69. p.

¹⁵ FINN HIORTHØY: *Scandinavian law*. Encyclopedia Britannica (1998).

<https://www.britannica.com/topic/Scandinavian-law>

¹⁶ Itt Svédországra, Dániára, Norvégiára és Finnországra utalunk.

¹⁷ KAJTÁR ISTVÁN-HERGER CSABÁNÉ: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft. 2014.

¹⁸ HESTER SWIFT: *Nordic countries*. IALS Library Guides (2017).

<https://libguides.ials.sas.ac.uk/nordic>

A II. világháborút követő rendezés után az északi országok külpolitikája eltérően alakult, de az egység nem bomlott meg. 1952-ben létrehozták az Északi Tanácsot, az öt állam 78 tagú interparlamentáris testületét. Ez főként a gazdaság, a jog, a szociálpolitika, a kultúra és a közlekedés regionális összehangolásában tevékenykedik, de csupán tanácskozó testületként, s csak ajánlásokat tehet a kormányoknak. A tanács jogi alapjait és az Északi Minisztertanácsot az 1962-ben kötött Helsinki Szerződés hozta létre.

A múlt évszázad közös szabályozására konkrét példa az 1954-ben megvalósuló közös munkaerőpiac, 1955-től pedig az egyes országokban élő, más skandináv állampolgárságú lakosok ugyanolyan társadalombiztosítási jogokat élveznek, mint az anyaországiak. Jelentős előrelépés volt egy állandó kulturális titkárság felállítása (1971) és az Északi Beruházási Bank (1971), valamint az Északi Ipari Alap megteremtése (1973).¹⁹

A közös vonalak meghúzósa után lássuk, hogyan alakult a jogfejlődés az egyes északi országokban.

1. Svédország és Finnország

Svédországban a nyugati gót jogot (*vestgötalag*) a XII-XIII. században foglalták írásba. Ez viszonylag enyhített a jog önkényes alkalmazásán, de nem szüntette meg azt. Az írásba foglalás ellenére a jog nem képezett egységes rendszert, és a jogi széttagoztság majd csak a XIV. században szűnik meg *II. Magnus Eriksson* királynak köszönhetően. A középkori kódexek ekkor még nem alkalmazták a római jog elveit a struktúrát illetően, hiszen a városi jogot (*stadslag*) és a falusi jogot (*landslag*) külön rendszerbe foglalták.

A XV. században a *Bajor Kristóf* által kihirdetett *Codex Cristophorianus* emelendő ki, melyet a svéd nemesek kényszerítettek ki az uralkodóra gyakorolt nyomás segítségével.²⁰

A XVII. és a XVIII. század nagy változásokat hozott a svéd jogfejlődésben. A jogrendszer egészét átfogó törvénykönyvek kezdtek születni, emellett a városi és falusi jogi törvényeket egyre inkább a római jog alkalmazása váltotta fel.

1734-ben fogadták el a hosszú előkészítés eredményeként megszülető Svéd Általános Törvénykönyvet (*Sveriges Rikes Lag*, továbbiakban: SRL), amely az elfogadását követő második évben hatályba is lépett. Ez a törvénykönyv ma is hatályosnak számít, természetesen a kornak megfelelő módosításokkal²¹ és kiegészítésekkel együtt.

Ezen a törvénykönyvön kiválóan érzékelhető a skandináv jogi kifinomultság, az egyszerű, világos és közérthető megfogalmazás. A kilenc könyvből (törvényből), de mindösszesen 1300 szakaszból álló kódex magában foglalja a magánjogot, a kereskedelmi jogot, a büntetőjogot, az eljárási és a végrehajtási jogot is. A szerkesztésén erősen érződik a természetjogi hatás, viszont az elméleti konstrukciók, a kontinens nagy része által követett elvont, absztrakt jogszabályok helyett a kazuisztikus szabályozás élvez előnyt.²²

Finnország jogfejlődése lényegesen kötődik Svédországhoz. Ennek az oka a hosszas finnek feletti svéd uralomban keresendő. Ez a hatalomgyakorlás nem elnyomó jellegű volt, a finnek ellenállás nélkül elismerték a svédek felsőbbrendűségét, rájuk kedvezően hatott a svéd politika. Finnország tökéletesen beilleszkedett a svédek kulturális és jogi rendszerébe, ennek eredményeképpen pedig 1442-ben megszületett a finn alkotmány. Ezeket a szilárd köteleket

¹⁹ VADÁSZ SÁNDOR: *Észak-Európa: A skandináv országok*. Osiris Kiadó. 2005.

²⁰ VISEGRÁDY ANTAL: *A Skandináv jogok*. In.: Badó Attila et al. (szerk.): *A jogrendszerek világa*. Pro Talentis Universitatis Alapítvány. Szeged, 2012. 198-199. p.

²¹ A SRL főbb módosításai: 1920. évi házassági jogi módosítás; 1924. évi eljárásjogi módosítás; 1958. évi öröklési jogi módosítás; 1962. évi büntetőjogi módosítás.

²² BADÓ 2012, 199. p.

a szovjet Oroszország sem tudta megszakítani, miután egy bő száz évre megszerezte a finn területek feletti uralmat a finn-háború megnyerésével.²³

A Svédországgal való szoros kapcsolatot támasztja alá, hogy az 1734-ben keletkezett törvénykönyv (SRL) közösnek számított, ennek ellenére a finnek, sajátos helyzetüknek megfelelően, politikájukat a semlegesség jegyében alakították.²⁴

Finn jogtörténeti különlegesség az a német mintára történő helyi bírósági rendszer, amelynek keretében külön funkcionáltak a városi és a vidéki bíróságok. E kettős tagoltság majd csak a XX. század legvégén szűnik meg a két intézmény egyesítésével.²⁵ Ez a bírósági rendszer is jelzésértékű számunkra, kimutatja az európai kapcsolódást, és ez általánosságban is jellemzi az északi jogrendszereket: Különállóságuk meghatározható, de nem mondhatjuk azt, hogy teljesen elzárkóztak a kontinens egyéb jogrendszereitől a jogfejlődés menetét tekintve.

2. Dánia, Norvégia és Izland

Skandinávia nyugati részére a dán befolyás volt jellemző, amit a dán királyi családok erélyes központosító uralkodása biztosított. Ennek megfelelően Norvégiában és Izlandon is jelentős ideig a dán jog volt a követendő.

Hasonlóan a svéd nyugati gót joghoz, a Dán Királyságban is összefoglalásra kerültek az íratlan jogforrások. Itt a *Landskabslove* jelentette a jogi normák írott rendszerezését. Ezek a provinciális törvények magánjogi gyűjteményekként születtek, és egy-egy önálló terület joganyagát foglalták magukba.

1241-ben az előbbiekhöz annyiban hasonló joganyag került elfogadásra, amennyiben az szintén a szokásjog írásba foglalását jelentette, azonban ez a törvény a XII. és XIII. századi erőteljes keresztény behatás következtében az egyház fontosságát hangsúlyozta. Ez volt a *Jutland Jydske Lov*.

A következő lényegi állomása a dán jogtörténetnek 1665. Ebben az évben jelent meg az abszolutista dán állam alaptörvényeként a *Lex Regia*, amely egészen 1849-ig hatályban volt.²⁶

A Dán Általános Törvénykönyvet, a *Danske Lov*-t 1683-ban léptették életbe. Ez a kódex az 1687-ben keletkező norvégiai párjával (*Norske Lov*) a „*hagyományörző nemzeti jogászoknak a rendszeres kodifikációt kívánó romanistákkal szembeni győzelmét jelentette.*”²⁷

A modern jogfejlődés korszakát Dániában a jog elméleti és gyakorlati oldalának a rohamos közeledéséből fakadó termékenysége jellemezte. Az ilyen jellegű szimbiózis általában nagyszámú tételes jogi rendelkezést hoz létre, és nem alakult ez másként itt sem: Büntető törvénykönyvek, öröklési törvény és bírósági szervezeti és eljárási törvénykönyv született. A joggyakorlatban a munkaügyi vitákban hozott ítéletek precedens ereje növekedett.²⁸

Norvégiában a jogrendszer nagyjából követte a felette hatalmat gyakorló országokét. Norvégia a XIV. századtól egészen 1814-ig dán befolyás alatt állt, majd innentől kezdve svéd-norvég unióról beszélhetünk. Ebben az unióban mindkét ország saját parlamenttel rendelkezett, de ez nem csillapította a norvégok függetlenség iránti vágyát. A nemzeti öntudat belobbanását az váltotta ki végérvényesen, hogy a svédek nem engedélyeztek Norvégiának saját konzulátusok felállítását, amelynek eredményeként az unió feloszlata 1905-ben bekövetkezett.

Norvégiában kimagaslónak számít *Magnus Hakonarson* munkássága, aki a térség szokásjogi rendszereit egységesítette, majd azokat a XIII. században törvénnyel váltotta fel.

²³ BADÓ 2012, 196-197. p.

²⁴ KAJTÁR-HERGER 2014.

²⁵ BADÓ 2012, 197. p.

²⁶ KAJTÁR-HERGER 2014.

²⁷ BADÓ 2012, 197. p.

²⁸ BADÓ 2012, 197. p.

1274-ben kodifikálták a városi jogot, amely az előzetesen végbement regionális prekodifikációkra épült és a *Landslov* nevet viselte.

A Dán Általános Törvénykönyvvel egyszerre hatályba lépő *Norske Lov* a SRL-hoz hasonlóan, túlnyomórészt ma is hatályban van, amit az ezen a törvénykönyvön szintén alkalmazott módosítások és kiegészítések tesznek lehetővé. A Norvég Általános Törvénykönyv jól érzékelteti a jogi folytonosságot, viszont ellentétben a skandináv jogszabályok jellemzőivel, egyes rendelkezései előrevetítik a BGB (*Bürgerliches Gesetzbuch*; Német Polgári Törvénykönyv) által jól ismert absztrakciós elvet.²⁹

Izland joga is az előbbieken bemutatott minta alapján alakult: Az írásbeliség kialakulása előtt, a szokások szóbeli hagyományként léteztek, amiknek fennmaradása és joggá való kiteljesedése az ún. törvénymondóknak volt köszönhető. A kereszténység felvétele³⁰, és ezzel együtt a latin betűs írásbeliség megjelenése után itt is összegyűjtésre, rendszerezésre majd lejegyzésre került a szokásjog összessége. Először ez a folyamat a *Haflida Skra*-ban teljesedett ki, majd az izlandi jogot megújítva foglalták össze a *Grágás*-ban, azt követően pedig a *Jonsbok*-ban.

Amennyiben részletesebb betekintést kívánunk nyerni az izlandi jogintézményekbe, azok történetébe, úgy mindenképp a *Grágás* fennmaradt töredékeit érdemes kiindulópontnak tekinteni, ugyanis ez a középkori törvénykönyv tekinthető a legteljesebbnek, továbbá a törvények mellett további információkat hordoz a közigazgatás felépítéséről és a törvényhozás menetéről.³¹

Izland szigete a tőle nagyobb hatalmak befolyása alatt fejlődött. Először Norvégia gyakorolt hatalmat felette, majd Dánia. A dánok alatt Izland kezdetben csak provincia volt, 1874-ben viszont különleges státuszt kapott, ami feljogosította az országgyűlésüket (*Althing*), hogy a szigetet érintő kérdésekben törvényeket alkothassanak. A XX. század elején egy szövetségi törvény elfogadásával jött létre az önálló izlandi monarchia, amely perszónálunióban maradt Dániával, de itt Izland kormánya nem állt meg: 1944-ben sor került a végleges szakításra a dánokkal, ezt pedig egy, az USA alkotmánya mintájára készült alkotmány tett lehetővé.³²

3. Autonóm területek: Feröer-szigetek, Grönland és az Åland-szigetek

Ezek a szigetek nem alkotnak külön-külön saját államot, hanem egy másik skandináv állam fennhatósága alá kerültek a történelem során. Feröer és Grönland a Dán Királyság, Åland pedig Finnország részét képezi. Egységesen elmondható róluk, hogy az adott államon belül mindannyian széles körű autonómiához jutottak, jogaik pedig nem meglepő módon az 'anyaállamok' jogrendszerét követik.

Grönland például a XX. század végétől rendelkezik nagyfokú belső önrendelkezéssel, csak a külügyeket irányítják Koppenhágából. Egykamarás parlamenttel, saját kormánnyal és a dán parlamentben küldöttekkel rendelkezik.³³

A kiterjesztett önkormányzati hatáskörön kívül, esetükben a nemzetközi kapcsolatok alakulása is figyelemre méltó. Ezt a kérdéskört boncolgatja Tóth Norbert a 2014-ben megjelent *Kisebbségi területi autonómia elmélete és gyakorlata*³⁴ című írásában. Részletes jogszabályi hivatkozással ellátva magyarázza a három skandináv kisebbségi autonóm terület mozgásterét és hatáskörét egymáshoz is viszonyítva. Választ ad a nemzetközi szerződésekkel, a nemzetközi

²⁹ BADÓ 2012, 198. p.

³⁰ Izland az ezredfordulón (1000-ben) vette fel a kereszténységet.

³¹ GYÖNKI VIKTÓRIA: *Grágás-A középkori Izland első írásos törvénykönyve*. Napi Történelmi Forrás. 2017. <https://ntf.hu/index.php/2017/08/16/gragas-a-kozepkori-izland-elso-irasos-torvenykonyve/>

³² BADÓ 2012, 200. p.

³³ BADÓ 2012, 206. p.

³⁴ TÓTH NORBERT: *A kisebbségi területi autonómiaelmélete és gyakorlata*. L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2014. 85-90. p.

felelősséggel és kötelezettségekkel kapcsolatban felmerülő kérdésekre, elhelyezi ezen autonóm területeket a külpolitikában, kijelöli külügyi jogosítványait. Ezekon kívül rávilágít a nemzetközi szabályozottság hiányára és a nemzetközi szokásjog használatának szükségességére az autonóm területeket illetően.

Véleményem szerint rendkívül fontos az autonóm skandináv szigetekkel és a hozzájuk hasonló területekkel foglalkozni. Ezen széles jogosítványi körrel rendelkező térségek paradiplomáciájának³⁵ és jogrendszerének vizsgálata során jelentős következtetéseket tudunk levonni, mint például a fennhatóságot gyakorló állam viszonyulása a kisebbségi jogokhoz. Ezt a skandináv államoknál különösen érdemes vizsgálni, ugyanis egyedülálló nézőpontból közelítik meg a problémakört, amiről a későbbiekben részletesebben is értekezünk. Ha tovább visszük gondolatmenetünket, olyan bonyolultabb és soktényezős kérdésekig is eljuthatunk, mint például hogyan válhatnának ezek a területek önálló államokká és egy-egy ilyen önálló állammá válás milyen folyamatokat indítana el nemzeti, illetve nemzetközi szinten.

Skandinávia jogtörténeti fejlődése során, a fentiekből kiindulva, számtalan tényező együttes hatása az, ami kialakította napjaink modern skandináv jogrendszerét, a bemutatott elemek alapján mégis kiemelhető néhány olyan tény, amelyek nélkül biztosan másként alakultak volna. Ilyen jellegadó elem az idegen jogi megoldások és jogintézmények megfontolt beemelése, a jogegységesítésre való fokozott törekvés, a skandináv jogi realizmus és az emberközpontú jogi szabályozás. Ezek mélyebb vizsgálatával jól kivehetők a skandináv jogok ismertetőjegyei.

IV. Általános jellemzők

Az eddigiekben már említettünk néhány olyan tulajdonságot, amik általában jellemzik a skandináv jogokat. Ezeket itt most összegyűjtve és összefüggéseiket vizsgálva mutatom be. Hangsúlyozni kell, hogy a fő cél továbbra sem a jogrendszerek működését bemutató egyes jogintézmények jellemzése, hanem a rendszerek egyedi vonásainak a bemutatása.

1. Római jogi befolyás

Általánosságban a jogrendszereket nagyban meghatározzák, hogy azok mely egyéb más rendszerekből vettek át jogi konstrukciókat. Első és egyik legtöbbet vitatott kérdés, hogy a római jog mennyiben gyakorolt hatást a skandináv jogokra, pontosabban, hogy a pandektisztika milyen mélységig érintette az északi magánjogtudományt. Elmondható a skandináv jogról, hogy a kontinens számottevő részével szemben nem recipiálta nagymértékben a római jogot és egyéb jogrendszer recepciója sem történt meg a maga egészében. Bár az északiak nem zárkóztak el teljesen a szomszédos jogrendszerek becsatornázásától, és az erős német hatás is kétségtelen (pl.: jogi fogalmi rendszer, eszköztár), a tematikus átvétel hiánya miatt mégis eredetinek tekinthető a joguk.

A római jog elsődlegesen a külföldön tanuló svéd jogászok és a jogtudósok által furakodta be magát a skandináv jogrendszerekbe, és leginkább azoknak a fejletlenebb, kevésbé kidolgozott jogi szegmenseit érintette. Ilyen jogterület volt a szerződési jog, a hiteljog, a zálogjog, a társasági jog és a csődjog.³⁶

*Pólay Elemér*³⁷ mutatta be részletesen a pandektisztika hatását a skandináv magánjogtudományra egy átfogó tanulmányában. Elemzése elején leszögezi, hogy *„a római jog behatásának vizsgálatánál természetesen élesen elhatárolandó, hogy mi tekintendő az Európa más országaiban élő római jog hatásának, s mi tekintendő a pandektisztika, mint*

³⁵ Ld. Stefan Wolf fogalom meghatározását

³⁶ BADÓ 2012, 200-201. p.

³⁷ Szegedi római jogász, jogtörténész, egyetemi tanár volt. Főbb kutatási területei közé tartozott a pandektisztika hatása Közép-Európában.

jogelmélet befolyása eredményének.”³⁸ Ebből is érzékelhető a skandináv jogrendszerek eltérése az egyéb rendszerektől, hiszen itt fel sem merülhet a római jog szerves továbbélése, vagy akár az újjáéledése. Esetükben csak az ún. beszivárgásról³⁹ beszélhetünk, amiben nagy szerepe volt Dánia és Svédország kereskedelmi nagyhatalommá válásának és a szoros kapcsolatoknak Németországgal. A részleges recepció szükségességét jelentette a kereskedelmi szabályozás fejletlensége, ami az élénk árucserre-forgalom miatt tarthatatlanná vált, így mind a svéd-finn, mind pedig a dán-norvég jogterületen a római jognak az ingó tulajdonjoggal és a szerződési szabadsággal kapcsolatos szabályai jutottak elsősorban érvényre, amely jogterületeket a történeti fejlődésre hivatkozva választja el egymástól Pólay. A fejletlenség a jogtudomány területén is fennállt, és ennek a továbbfejlődéséhez is indokolt volt a pandektisztika részleges recepciója. A jogtudomány kapcsán ki kell emelni a jheringi pandektisztika hatását. Ez, ellentétben a windscheidi pandektisztikával, nem hagyta figyelmen kívül a szociális kérdéseket sem, és ezért mindkét jogterületen szükségképpen nagyobb befolyással bírt a skandináv jogtudományra.

Pólay végkövetkeztetésként meghatározza az elhatárolt két jogterület közti recepciók különbségeket, továbbá alátámasztja a pandektisztika sajátos érvényesülési formáját a skandináv jogrendszerekben belül. Ezt a már általunk is kiemelt recepció mérsékelt hatásával teszi, és megjegyzi, hogy ez sokkal jobban konzerválta a pandektisztikát Skandináviában, amelynek jelentősége Németországban a BGB hatálybalépése után formailag megszűnt.⁴⁰

2. Modern kódexek nélkül

A római jog tényleges befolyásának hiányán túl fontos ismérve az északi jogrendszereknek a modern értelemben vett magánjogi kódexek mellőzése. A régi általános magánjogi kódexek bizonyos rendelkezéseinek (Danske Lov, Norske Lov, SRL) jogfolytonosságot biztosító továbbélése mellett nem jöttek létre olyan átfogó törvénykönyvek, mint például az ABGB (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch; az osztrák Általános Polgári Törvénykönyv) vagy a Code Civil. Ennek ellenére természetesen ezek is rendelkeznek modern írott jogforrásokkal. Az országok alkotmányaik után meghatározó mennyiségű statútumot (Északi Szerződési Törvény, továbbiakban: ÉSZT) és jogegységesítési instrumentumot tartanak számon. Az egyes alkotmányok kijelölik az államok jogalkotási kereteit és hasonló cél felé terelgetik az egész északi térséget. Az egyéb, alacsonyabb szintű jogforrások szabályozása jöllehet nem annyira teljes körű, mint egy kodifikált polgári törvénykönyvé, számos rendelkezést tartalmaznak az áruk adás-vételéről, azok fuvarozásáról, a biztosításról és egyéb speciális szerződésekről.⁴¹

3. Nagyfokú és produktív együttműködés

A fent említett jogforrások hasonlósága bizonyíték a nagyfokú skandináv jogi együttműködésre, ami legjobban a magánjog területén figyelhető meg (szerződésjog, deliktális felelősség, tengerjog, szellemi alkotások tárgyköre). Ezt alapozták meg a korai jogásztalálkozók és a különböző szakmai konferenciák is a történelem során. A jogharmonizáció élére a XX. században az Északi Tanács lépett. Ez a testület kötelező erővel nem rendelkező javaslatokat kínált fel az egyes államoknak, amelyek pedig törvényhozásuk

³⁸ PÓLAY ELEMÉR: *A pandektisztika hatása a skandináv magánjogtudományra*. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica (32) 1984, 10. p.

³⁹ A római jog továbbéléseinek három főtípusát különböztetjük meg: A római jog folytatólagos továbbélését, az újjáéledését és a recepcióját. Utóbbi forma alapja lehet egyszeri törvényhozási aktus vagy folyamatos beszivárgás.

⁴⁰ PÓLAY 1984.

⁴¹ LANDO, OLE: *Scandinavian Law in Practical Implication: Characteristic Features, Solutions of International Interest, Social Dimension* In: *Scandinavian Studies in Law* Volume 50. Institute for Scandinavian Law. Stockholm, 2007. 157-162. p.

alkalmával egyeztettek egymás között külön-külön megalakított nemzeti bizottságaikon keresztül.⁴²

Ez a jogi együttműködés érezteti igazán a skandináv jogi egységet. Ennek az egységnek a kialakulására és fenntartására könnyítést jelentett a közös történelmi múlt és a kulturális örökség, az egymáshoz közel álló nyelv (finn kivételével), illetve a térségben uralkodó skandináv szemlélet. Ezekhez adódnak olyan speciális sajátosságok, amelyek minden közösséget alapjában véve meghatároznak, mint a társadalom felépítése, az emberek életfilozófiája és a világról alkotott képük.

A skandináv jog egyszerűségével és ésszerűségével tűnik ki a jogrendszerek közül. Ez eredményezi azt a szépséghibát, hogy a tételes jogi szabályozás más jogok számára elképzelhetetlen hézagokat tartalmaz. Ilyen joghézag mutatkozik meg például a vagyonjogban, de a szerződésjog területén is találhatunk példákat, mint a hallgatólagosan elfogadott szerződéses rendelkezések, a teljesítés, a szerződésszegés, a terhesebbé válás, vagy a vis maior. A joghézagra a svéd jogrendszeren belül tökéletes példa a magántulajdon védelem alkotmányi szintű szabályozásának hiánya a XX. században.⁴³

Ezeket a hézagokat a bíróságok erőteljes analógia alkalmazásán keresztül oldják meg, amely megoldáshoz segítséget nyújt nekik számtalan egységes skandináv egyezmény (ld. ÉSZT), így még az atipikus szerződések sem okozhatnak gondot a számukra.

A magas absztrakciós fokot mellőző joganyag mellett, az egyszerűségből fakad az emberek igazságszolgáltatáshoz fűződő viszonya: az északiak nem szeretnek feleslegesen pereskedni, a bírósági úton történő rendezést csak végső eszközként fogják fel. Ennek köszönhető az államok szegényes esetjogi gyűjteménye, de ezt is az együttműködés révén próbálják megoldani, igyekeznek egymással megosztani az ehhez kapcsolódó tapasztalataikat.⁴⁴ Hozzá kell tenni, a bírósági ítéletek jogforrási ereje közel sem éri el a common law jogrendszerek szintjét, ugyanakkor ehhez bátran nyúlnak az északiak, ami a jogi realizmusnak tudható be.

A jogi összefogás ezidáig számos eredményt tudhat a magáénak: 1880-ban kereskedelmi- és védjegy törvény, 1892-ben tengerjogi kódex, 1894-ben szabadalmi törvény, 1897-ben pedig új váltótörvény született. A XX. század legelején Svédország, Norvégia, Izland és Dánia közös kereskedelmi törvénycsomagot fogadott el, majd ezt különböző magánjogi és családjogi törvények követték, amik szintén az egységes szabályozást garantálták. Erőteljes szándék bontakozott ki a szerződések szabályozásának a homogenizálására is, különösen, ami a felelősségi kört érinti. Az egyik legkiemelkedőbb produktum az 1905 és 1907 között elfogadásra kerülő Sale of Goods (vételi törvény).⁴⁵ Az említett jogterületeken túl egység jelenik meg a nemzeti és a kiadatási kérdésekben, valamint felfigyelhetünk olyan közösnek mondható szabályokra, amelyek a férfiak és a nők egyenjogúságát, a törvényes és törvénytelen gyermekek egyenlőségét és a váláshoz való könnyebb hozzáférést mozdítják elő.⁴⁶ A skandináv jog általánosságban is magasra fejlesztette, és fejleszti napjainkban is a szociális-morális és az emberi jogi területek szabályozását, csakis követendő példákat mutatva ezzel.

Felmerülhet bennünk, hogy ennyi közös megoldás elegendő lenne egy egységes skandináv törvénykönyv létrehozására, ugyanakkor három tényező biztosan ez ellen szól. Elsőnek nem szabad elfelejteni, hogy a hasonlóságok ellenére mégsem beszélhetünk a jogi szabályozás teljes azonosságáról a térség államaiban (és azok autonóm területein). Másodszor Finnország kapcsán merülhetnek fel aggályok. Ha nem is nagyon, de kapcsolata minden tekintetben lazább, mint a többi államnak egymással. Végezetül emlékezzünk, hogy nem minden skandináv ország rendelkezik európai uniós tagsággal: Norvégia és Izland nem tagja az Európai Uniónak.

⁴² BADÓ 2012, 201. p.

⁴³ UDVAROS MIKLÓS: *A tulajdon védelme a svéd jogrendben*. Jogtudományi Közlöny 1988/43. 37-40. p.

⁴⁴ MÁTYÁS 2009, 70-71. p.

⁴⁵ BADÓ 2012, 202. p.

⁴⁶ LANDO 2007.

V. Jogelméleti és jogági sajátosságok

A skandináv jogrendszerek egyedülállóságát a továbbiakban a jogelmélet északi megközelítésén és különböző jogterületeken alkalmazott megoldásokon keresztül bizonyítom be. Alátámasztom a jogcsalád elméleti kiválóságát, emellett megmutatom a kisebbségi jogok egy igen ritkán tapasztalt szintre emelését. Említést teszek továbbá alkotmányjogi, és a büntetőjoghoz erősen kapcsolódó büntetőpolitikai elemekről is.

1. A jogelmélet északi megközelítése

A jogelmélet jeles képviselői az egész világon különböző elvekkel állnak hozzá olyan kérdések megválaszolásához, mint például, hogy mi a jognak a társadalomban betöltött szerepe. A skandináv jogbölcseletbe is csak a különböző jogtudósok nézetei alapján nyerhetünk bepillantást. Lássuk, hogyan vélekednek Skandináviában az elméleti jogászok a jogról.

A jogtudomány északi megalapítójának a dán *A. S. Ørsted* tekinthető, aki elsőként utasította el a racionalista természetjog feldolgozását, hogy egy realista jogtudományt építsen fel. Ennek gyakorlati oka a már említett szabályozási hézagok hatékonyabb pótlása volt.⁴⁷

A jogelmélet skandináv realista irányzatának megjelenését keresve az ún. Uppsala-iskolánál, *Axel Hägerström* svéd filozófus munkásságánál lyukadhatunk ki. Konceptióiban visszaköszönnek *Kant* tanai és *Jaspers* egzisztencializmusa. Ontológiájában tagadta az objektív értékek ('jószág' és 'rosszaság') létezését és középpontba helyezte a „realitás három lépcsőjéről” való elméletét. Utóbbiban leírja, hogy reálisnak (azaz objektívnek) az az entitás tekinthető, amely első körben meghatározott. A második lépcsőt a meghatározott kontextus jelenti, végezetül pedig a vizsgált valami akkor reális, ha az tér és időbeli kontextusban reális. Nem tekinthető reálisnak az, ami e három értelemben nem reális.⁴⁸

Vizsgálódásai arra az eredményre juttatták a jogtudóst, hogy a jog varázserejébe vetett hit az idők során kikopott az emberekből és azok mentális reakciója bevésődés során szilárdult meg. Példaként a tulajdonviszonyok szolgálnak: Tulajdonos és tulajdona között valós kapcsolat nem létezik, az csupán egy 'pszichológiai létező', amely hatással van a személyek külsőleg megnyilvánuló cselekedeteire.⁴⁹

A dán professzor „*elképzeléseinek néhány alkotóeleme elfogadható, [azonban] az általa alkalmazott meglehetősen mechanikus természetű rekurzus a rituálisra és a szóformákra túlságosan leegyszerűsítettnek tűnik. Sőt azt kell mondanunk, hogy a jogértelmezés ilyen, kondicionálási mechanizmusokra alapozott pszichológiai modellje súlyos nehézségekkel találkozhatja szemben magát a jogi változásokkal való foglalkozás során.*”⁵⁰

Axel Hägerström nézeteit *Lundstedt*, *Olivecrona* és *Alf Ross* fejlesztette tovább.

Lundstedt-et tekintik a legszélsőségesebb realistának: Számára a jogtudomány csak tényeken és tényleges kapcsolatokon alapul, elveti a személyek értékelését és a metafizikai entitásokat. Elméletének további alkotóeleme a társadalmi jólét, de véleménye szerint kizárólag az a hasznos, ami a meghatározott aktuális értékelések alapján társadalmi érdek. Ez a nézet vallja, hogy az a jog, amely a többség érdekeivel ellentétes, morálisan és politikailag tarthatatlan.⁵¹

Olivecrona kitűnően mutatja be az idealista eszme és a realista gondolkodású jogfilozófiai kategóriarendszer különbségeit. Rámutat, hogy a törvényszövegeket a törvényhozók ruházzák

⁴⁷ VISEGRÁDY ANTAL: *A skandináv jogelmélet kialakulása és fejlődése*. Jogelméleti Szemle (1) 2006.

⁴⁸ VISEGRÁDY ANTAL-CSIZMADIA TAMÁS: *Hans Kelsen és a skandináv realizmus*. Világosság (11) 2005, 89-96. p.

⁴⁹ VISEGRÁDY 2006.

⁵⁰ VISEGRÁDY-CSIZMADIA 2005, 91. p.

⁵¹ VISEGRÁDY 2006.

fel jogi jelleggel és az így létrehozott, univerzális elfogadást nyert jogszabályok pszichikai szinten gyakorolnak hatást az állampolgárok értelmére, gondolkodásmódjára. Végző céljuk a polgárok cselekvéseinek befolyásolása. Bár a hatást gyakorló normák keletkezése az állami gépezetnek köszönhető, a jog maga nem az állam alkotása, attól nem eredhet, mert az nem a jogtól függetlenül létező entitás. A svéd jogfilozófus szerint az erkölcsi és jogi normák között alapvető különbségről nem beszélhetünk, azok eltérése az elmében kiváltott reakcióból következik. Pszichológiai jogmodellje szerves részét képezi a jogelméletnek, viszont kifogásolható benne az empirikus általánosításaihoz használt teoretizálás (nem végez empirikus kutatásokat) és az a megállapítás, miszerint „*a jogalkotóknak, gyakorló ügyvédeknek és bírácoknak, akik a “törvényt” képezik, nem áll szándékukban az állampolgárok “lelki életét” megtárgyalni.*”⁵²

Utolsóként nézzük *Alf Ross* jogszemléletét a skandináv realizmus jeles képviselői közül. *Ross* hangsúlyozza, hogy a jog tanulmányozásának a lényegi pontja az érvényesség fogalmának a meghatározása. Ez azért fontos, mert lehetővé teszi a jogi normák deskriptív analízisét. Az érvényes jogot a normatív ideák absztrakt sorozataként jeleníti meg, amely értelmezési sémát nyújt az érvényesülő jog jelenségéhez. Elutasítja *Kelsen* kényszerelméletét, (az érvényesség burkoltan mégis kapcsolódik a kelsen-i kényszerfogalomhoz), továbbá szintén tagadja az *a priori*⁵³ érvényességfogalmat és a tényszerűséget szabja meg helyette. Elméletében a jogi normákat az „irányítási és hatásköri normák” csoportjaira bontja. Míg az előbbi normák előírják, illetve megtiltják a cselekvéseket, addig a másik csoport a hatalmat és autoritást biztosítja a cselekvő számára.

A tiszta jogtan és a realista jogelmélet lényegi összefüggését elemezve megállapítható, hogy a skandináv jogfilozófia inkább célkitűzéseiben próbált eltérni a kelsen-i eszmerendszertől, viszont az esetek nagy részében érezhetően követni kényszerült annak logikáját.⁵⁴

Természetesen a jogi realizmuson kívül léteznek más irányzatok is az északi jogtudományban, amelyeknek híres képviselői a teljesség igénye nélkül *Stjernquist*, *Ekelöf*, *Peczenik*, *Kastari* és *Makkonen*, de ezeket itt most nem tárgyaljuk.

2. Kisebbségjogi megoldások

Talán a jogelmélet, talán attól függetlenül, tisztán a kultúra alapjára építkezve, de tagadhatatlan a nordikus jogrendszerek számos kisebbségek jogait előmozdító megoldásának széles körű alkalmazása.

Finnország hivatalosan kétnyelvű ország, amit a finn alkotmány és a többszöri módosításon átesett nyelvi törvény is kimond. A Finnországban élő svéd nemzetiség a finnekkel egyenrangú nép, semmiben nem esnek hátrányos megkülönböztetés alá. Minden törvényt és rendeletet megjelentetnek mindkét hazai nyelven, emellett a kétnyelvűnek minősített városokban, illetve falvakban⁵⁵ finn és svéd nyelven is elolvashatók a feliratok és a nyomtatványok. A nyelvi kettőzöttséget figyelembe veszik az oktatásban, a közigazgatásban, az egyházi életben és a hatósági eljárások alkalmával, ezentúl kisebbségi önkormányzatok működtetésével erősítik a svéd nemzetiség helyzetét.⁵⁶

⁵² VISEGRÁDY-CSIZMADIA 2005, 94. p.

⁵³ Tapasztalatot, tényeket megelőző tudás. Ellenpárja az *a posteriori*, amely a tapasztalatból származó ismereteket jelenti.

⁵⁴ VISEGRÁDY-CSIZMADIA 2005, 89-96.

⁵⁵ A kétnyelvűségnek minősítés határértéke az adott település kisebbségi lakosság 8%-os aránya a teljes lakossághoz képest, vagy 3000 fő.

⁵⁶ BADÓ 2012, 203-206. p.

A finnországi svédeken kívül Finnország a svéd Åland-szigetek lakossága számára is intézményesített belügyi garanciákat, a terület ügyeiben a Landsting dönt. Ez a kétkamarás helyi parlament és a választott „kormány” fel van jogosítva, hogy a szigetet érintő speciális körökben a maguk alkotta jogszabályok szerint éljenek, az országos törvény csak az alapszabályokat rögzíti. A szigeteken kisebbségben élő finnekről sem feledkeznek meg, jogaik biztosítása nem marad el, hasonlóan a Skandináviában szétszórtan élő lappok (samik) helyzetéhez. Igaz, részükre még csak konzulatív szerepkörrel rendelkező testületek alakultak, de a tanácskozó „lapp parlamentek” mellett erősödik az igény jogaik erőteljesebb érvényesítésére.⁵⁷

Kisebbségvédelmi intézkedéseket mutat be *Környei Ágnes* is egy 2009-ben, a Külügyi Szemlében megjelenő cikkében⁵⁸. Alátámasztja, hogy a skandináv térségen belül elhelyezkedő valamennyi állam egyértelműen normaalkotó ezen a téren, nagy nyomást helyeznek politikájukkal és jogrendszeri sajátosságaikkal Európa egyéb országaira. Humanitárius intézkedéseikkel akarva-akaratlanul előidézik a haladást a „transznacionális szocializáció” felé, azaz, hogy szabályozásaik nemzetközileg elfogadottá váljanak.

„Normaéllovas” szerepüket főként a gyermekjogok bizonyítják. Elsőként Norvégiában hozták létre a gyermekjogi ombudsman tisztségét, amely azóta a legtöbb országban funkcionál, ezenkívül számos európai ország rendelkezik különböző, a gyermekek jogaival foglalkozó nemzeti intézménnyel. A gyermekjogi ombudsman a kiskorúak érdekeit és jogait védi, fellép az ENSZ gyermekjogi egyezményében foglaltak megvalósításáért.

A gyermekjogon kívül kisebbség jogvédelmi elemként említhetjük meg az azonos neműek együttélését támogató regisztrált partnerség törvényi státuszát⁵⁹, a nők munkába állásának segítségét és támogatását a nemek egyenlőségéhez kapcsolva, valamint a gyermekek véleménynyilvánítás szabadságának elősegítését, nem beszélve a fogyatékkal élők jogairól.

Skandinávia kisebbségjogi megoldásai lineárisan csatolnak át az emberi alapjogokhoz, amely alanyi jogi kategória védelmére szolgáló intézmény északon alakult ki. Ez hazánkban az alapvető jogok biztosa.

Az ombudsman az állampolgárok érdekvédelmi képviselője az állammal, továbbá a helyi önkormányzatokkal szemben. Az állami szervektől független intézmény tisztségviselőjét a parlament nevezi ki. Széles vizsgálat lefolytatási és felügyeleti hatáskörrel rendelkezik a kormányzervek felett, például betekintést kérhet az adott szerv dokumentumaiba, azokról másolatot készíthet, elszámoltathatja a szerv vezetőjét és alkalmazottjait, de érdemi döntést még akkor sem hozhat az adott ügyben, ha megállapítja valamelyik vizsgált szerv diszfunkcióját. Ajánlásokat tehet, emellett eljárások lefolytatását kezdeményezheti akár olyan egyedi panaszok esetén is, amelyeket megítélése szerint valóban alkotmányos értékeket sértő ítéletek alapoztak meg. Tevékenységéről évente köteles beszámolnia a parlamentnek, beszámolójának a nyilvánossága és széles körű terjesztése pedig példát mutathat a közhatalom gyakorlóinak.

Az ombudsman 1809-ben, Svédországban jelent meg először, majd a XX. században rohamosan nőtt a megjelenése a Skandinávián kívüli országokban is, bár ezek inkább a dán modellt választották mintának.

A svédeknél az intézmény kezdetben az igazságügyi kancellár (vö. legfőbb ügyész) párjaként jött létre, azóta a két tisztség között feloszlottak és pontosan körvonalazódtak a hatáskörök: Az ombudsman az állampolgári jogokat védelmezi, az igazságügyi kancellár pedig a kormányaton belüli törvényességet felügyeli. Az állampolgárok jogaiért felelős intézmény svédországi tevékenysége hagyományosan az igazságszolgáltatásra és a büntetés-végrehajtásra összpontosult, ez a tevékenységi kör Dániában és Norvégiában viszont másként formálódott.

⁵⁷ BADÓ 2012, 204-206. p.

⁵⁸ KÖRNYEI ÁGNES: *Skandinávia, mint „normatív éllovas” a gyermekjogok terén*. Külügyi Szemle (4) 2009.

⁵⁹ Érdekesség ezzel kapcsolatban, hogy Hollandiában is elismert státusznak számít, viszont az Európai Bíróság lényegesen elhatárolja a házasságtól.

Az 1955-ben először megválasztott dán parlamenti biztos a bíróságok ellenőrzésére nem volt feljogosítva. Norvég rokona hasonlóan követte őt, büntetőeljárást nem kezdeményezhetett, ellenben közigazgatási szerv ellen bírói jogorvoslatot kérhetett.⁶⁰

Amennyiben a skandináv jogvédelmen belül említést tettünk a gyermekjogi ombudsmanról, nem hagyhatjuk ki a fogyasztóvédelmi ombudsman intézményét sem, hiszen ez egy sajátossága az északi államoknak. Intézkedéseket tehet a megtévesztő reklámok, a félrevezető piaci tevékenység, a veszélyes termékek vagy akár a tisztességtelen szerződési feltételek ellen.⁶¹

Az ombudsman intézményén keresztül ismét visszaköszön a skandináv államok emberi jogi szupremáciája. Ez az erős jellemvonás elegendő indokkal szolgál, hogy figyelmünket az alkotmánybeli alapjogok védelmének a biztosítására fordítsuk. A következőkben a skandináv jogrendszerek alkotmányjogába nyerhetünk betekintést, megvizsgáljuk hogyan alakul a térségben az alkotmánybíráskodás, illetve az alkotmányossági felülvizsgálat. Az alkalmazott módszer elsőre mindenképpen meglepetésként tűnhet majd az eddigieket figyelembe véve, de alkotmányjogi kitekintőmben megpróbálok magyarázatot adni arra, hogy miért ez a modell van használatban. Az alkotmányjogon túl az alábbi fejezet másik része a büntetőjoggal, pontosabban az ahhoz nagymértékben köthető büntetőpolitikával foglalkozik. Ennek a résznek a tartalma nem terjed ki az anyagi büntetőjogra, a skandináv jogintézményektől és büntetőjogi tanoktól (pl.: jogszabálytan, tényállástan, szankciótan, stb.) meglehetősen távol helyezkedik. Fókuszba az országok punitivitási tendenciái és a büntetőpolitikához szorosabban kapcsolódó megoldások kerültek. Meglátásom szerint ezeknek a vizsgálatával közelebb kerülhetünk az északi államok büntetőjogi szemléletéhez, ezáltal a skandináv jogi gondolkodáshoz, ami végső soron e tanulmány célja.

3. Alkotmányjogi és büntetőjogi szemle

Az alkotmányossági felülvizsgálat, gondolva itt természetesen nem csak az emberi alapjogok érvényesülésének a biztosítására, többféle modell szerint valósul meg, de ez a változatosság még Európán belül is fennáll. A skandináv modell az új nemzetközösségi modellel⁶² együtt a gyenge/puha alkotmányossági felülvizsgálaton belül helyezkedik el. Ettől a csoporttól elhatárolandók az ún. erős alkotmányossági felülvizsgálat alá tartozó modellek, amelyek az amerikai decentralizált és az európai centralizált formák különböző változatait jelenítik meg.

A Skandináviában használt gyenge alkotmányossági felülvizsgálat keretén belül a bíróságok érdemben foglalkozhatnak a jogszabályok alkotmánnyal való összhangjával, de a vizsgált jogi aktust még ellentmondás esetén sem semmisíthetik meg. Már magával az alkotmányellenesség megállapításával hatást érhetnek el viszont a jogalkotónál, azt bármiféle kötelezettség nélkül a kollízió feloldására készíthetik.

A skandináv alkotmányok nem hoztak létre alkotmánybíróságokat, így a XIX. században, Norvégiában alakult ki az a bírósági gyakorlat, miszerint a rendes bíróságok összevethetik az alkotmány szövegével az adott jogszabályt. Svédországban ugyanígy a rendes bíróságok felülvizsgálati joga vált alkotmányosan elfogadottá, később mindkét ország alkotmányába belefoglalták ezt a bírósági hatáskört. Finnországban a 2000 óta érvényben lévő alkotmány tartalmazza ugyanezt, míg Dániában nem emelkedett alkotmányi szintre a bíróságok alkotmányossági kontrollja, de a gyakorlatban itt is megvan ez a joguk.⁶³

⁶⁰ CSINK LÓRÁNT-SCHANDA BALÁZS: *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Pázmány Press. Budapest, 2017. 360-361. p.

⁶¹ MÁTYÁS 2009, 71. p.

⁶² Ez a modell az angolszász országokat tömöríti egybe.

⁶³ CSINK-SCHANDA 2017, 321-325. p.

Látható, hogy az egyes országok bírói fórumai az önfelhatalmazás alapján képesek lennének végső fórumként működni alkotmányossági kérdésekben, de az önkorlátozás elve miatt ez megghiúsul, a gyakorlatban nagyon ritkán nyúlnak a felülvizsgálati jogukhoz. Tehát a skandináv megoldás nem azért tartozik a gyenge modellhez, mert alkotmányos elvek kényszerítik arra, hanem a bíróságok önkorlátozó gyakorlata miatt. Hogy mi ennek az oka? Mindenekelőtt az, „*hogy az uralkodó felfogás szerint az alapjogok védelme elsősorban a parlament feladata. [...] egyes vélemények szerint ennek hátterében elsősorban az a sajátos jogi kultúra húzódik meg, amely egyszerre hordozza magán az angolszász országokra jellemző common law és a kontinentális jogi kultúra sajátos elemeit. Más magyarázatok az autoriter rendszerek hiányát említik meg, míg sokan a parlamenti szupremácia tanának vagy éppen a szociáldemokrata pártok dominanciájával magyarázzák az erős bírói felülvizsgálat hiányát.*”⁶⁴

Jóllehet, a skandináv modell erős felülvizsgálati rendszer felé történő elmozdulása megindult, a fellevezetőben említett ellentmondás ettől függetlenül még fennáll, és az a kérdés merülhet fel, hogyan emelkedhetnek ki a skandináv államok az emberi alapjogok terén, külön az alkotmánybíráskodásra kialakított intézmény nélkül. A válasz több oldalról közelíthető meg, de magyarázatként szolgálhat egyrészt az ombudsman intézménye, továbbá a társadalom kultúrája és a mentalitás is.

Az alkotmányjogról átlépve a büntetőjog területére vizsgáljuk meg, hogy vajon tényleg beszélhetünk-e a skandináv jogrendszerek kapcsán büntető excepcionalizmusról. Legfőképp a büntetőpolitikán keresztül keressük a többi országhoz képest egyedülállóan mondható megoldásokat és az ezeket alakító tényezőket. Sikerül-e az északi országoknak távol maradni az Európában elhatalmasodó *punitív* büntetőpolitikától?

A rehabilitációba és reintegrációba, valamint a büntetésekbe vetett hit közötti átjárót alakító tényezők speciálisan országokra jellemzőek. Így befolyással vannak arra a társadalmi-gazdasági struktúrák, a kiépített szociális háló, a média jelentősége, a bűnmegelőzés megközelítése, a szolidaritás mértéke és többek között a társadalmi egyenlőségre való hajlam is. Az utóbbi kettő nemcsak az európai országokat figyelembe véve, hanem az összes ország viszonylatában magasnak számít a skandináv államokban, köszönhetően az északi egalitárius szemléletnek.

A térség országai nem rajonganak a szabadságvesztés szankciója mellett, annak az ultima ratio elvében hisznek, helyette szívesen alkalmaznak alternatív büntetési módokat (ld. pénzbüntetés, felfüggesztett szabadságvesztés, közérdekű munka). Természetesen létezik itt is a szabadságvesztés, mint büntetés, de körülményeiben kiemelkedő, ugyanis kevés helyen tapasztalt, minőségi feltételeket biztosítanak az elítéltek számára. Köszönhetően a büntetés-végrehajtási intézetek fizikai kondícióinak, az egyszemélyes elhelyezés gyakoriságának, a nyitott börtönöknek és az oktatási, valamint foglalkoztatási programok széles körű kínálatának, a fogvatartottak életminősége viszonylag magas, nincs nagy távolság a börtönbüntetések során nyújtott és a 'rendes élet' által adott életfeltételek között.

Az idealisztikusnak tűnő büntetőjogi megoldások és a szemlélet egésze nagy változásokon ment keresztül északon a XX. század utolsó harmadában, ami az Európán végigsöprő '*punitív* hullámnak' tudható be. Bár Finnország esetében éppen ellenkező hatást vehetünk észre, de a pozitív fordulatot itt nem volt nehéz elérni a szigorú büntetőjog kétségbeejtő helyzetét elnézve.

Finnországban az 1960-as években megcsappant a szabadságvesztés hatékonyságába vetett bizalom, így egy politikai döntést követően a büntetőtörvény megreformálását tűzték ki célul. Az ideológiai változás jelentős dekriminalizációs folyamatot indított el. Rájöttek, hogy a szabadságvesztés alkalmazásának visszaszorítása nem eredményezi a bűnözés szintjének az emelkedését, ezért a lopást és az ittas vezetést a szabadságvesztéstől eltérő jogkövetkezményekkel sújtották, és a már példaként említett közérdekű munka kiszabása is itt

⁶⁴ CSINK-SCHANDA 2017, 325. p.

jelent meg először. A reformációs lépések megtétele után humánusabb végrehajtási körülmények jelentek meg (pl.: rövidebb ítéleti időtartamok), és a börtön népszerűségi mutatók is kedvezőbb értékeket mutattak.

A finn reformokkal nagyjából egyszerre következett be Norvégiában is egy jelentős változás, csakhogy ebben az országban ez egy *punitív* fordulatnak felelt meg. A szexuális erőszak, illetve a kábítószerrel összefüggő cselekmények szankcionálása szigorodott. 2001-ben bevezették a határozatlan tartamú biztonsági őrizetet⁶⁵, hogy a társadalomtól távol tartsák az erőszakos bűnelkövetőket. Az előzetes letartóztatás alkalmazását gyakoribbá tették, az átlagos ítéleti időt pedig 96 napról 141 napra emelték.

A büntetőpolitika Dániában sem enyhült, a büntető populizmus olyan jogalkotást és jogszabályi módosításokat eredményezett az 1990-es években, amely egyesek álláspontja szerint büntetőjogi alapelveket sértett. Ilyen intézkedések léptek életbe a bevándorlókkal és a dán állampolgársággal nem rendelkezőkkel szemben. A börtönnépszerűséget illetően megállapítható, hogy létszáma növekedésnek indult. E tendencia kialakulásához segített hozzá a feltételes szabadságra bocsátás feltételeinek a szigorodása, továbbá a büntetőjogi felelősség korhatárának leszállítása a 15. életévről a 14. életévre, ugyanis ez lehetővé tette, hogy a fiatakorúakat felnőtt intézetekben helyezték el.

A svédeknel az 1980-as évektől kezdve váltak kellemetlenebbé a feltételek, a közvélemény súlyosan megromlott a bűnözést és az áldozati létet illetően, így központi elemmé az elrettentés és a bűnelkövetők elítélése vált.⁶⁶

Több skandináv tudós is kifogásolja az északi büntetőpolitikát, azzal vádolják, hogy arra a közvélekedés és a média túlzott befolyást gyakorol, valamint sokan a szakértelem hiányát is hangoztatják. Ezek ellenére külső szemlélőként még mindig méltán tekinthetjük követendőnek a skandináv büntetőjogi fordulatokat, és kijelenthetjük a skandináv excepcionalizmus fogalmának a létjogosultságát.

Záró gondolatok

Áttekintésemben törekedtem a skandináv jogrendszerek egységének a páratlanságát érzékeltetni. Ezt véleményem szerint már egy vizsgálódási pont alapján is megállapíthatjuk, de a bemutatott tényezőkön végighaladva egészen biztosan bebizonyosodik. Példamutató az az összefogás, amit az északi országok tanúsítottak az idők során nemcsak a jog, hanem az élet számos területén is. Indokolhatnánk az együttműködésüket azzal, hogy egymásra voltak kényszerülve, és csak így tudtak érvényesülni Európa 'nagy hatalmai' között, de ha visszaemlékezünk a közös pontokra, hogy mely területeken mutatkoznak egységes megoldások, akkor ez a gondolat könnyen megcáfolhatóvá válik. Példaként a magánjog azonos elemeit hozhatnánk, ugyanis ezek a jogszabályok nem sok szerepet játszanak a nemzetközi pozíció megszerzésében. A körülmények függvényében sem vehető el a térség országaitól az az érdem, hogy jogrendszereiket együttesen egy pozitívnak mondható irány felé tolják. Fejlődésük és kimagasló eredményeik kulcsa a rugalmas jogelmélet és joggyakorlat. Nem sajnálnak figyelmet és energiát fordítani a fejlődésüket gátló hátrányos elemek kijavítására, és nyitottak idegen megoldások beemelésére, amennyiben azok olyan értékeket képviselnek, amelyek jogrendszereiken keresztül az állampolgáraik hasznára válhatnak. Összességében a skandináv államok jogi gondolkodásának a kitűnőségéről beszélhetünk.

⁶⁵ Csak nevében volt határozatlan: generális minimuma 10 év, maximuma 21 év volt.

⁶⁶ JUHÁSZ ZSUZSANNA: *A skandináv büntetőpolitika és a büntető excepcionalizmus*. Acta Universitatis Szegediensis: forum: acta juridica et politica (6) 2016, 125-138. p.

Irodalomjegyzék

BADÓ ATTILA: *Az összehasonlító jog tudományának kialakulása. A Klasszifikáció problémái.* In.: Badó Attila et al. (szerk.): *A jogrendszerek világa. Pro Talentis Universitatis Alapítvány.* Szeged, 2012.

BERNITZ, ULF: *What is Scandinavian Law?* In: *Scandinavian Studies in Law, Volume 50, What is Scandinavian Law?* Institute for Scandinavian Law. Stockholm, 2008.

CSINK LÓRÁNT-SCHANDA BALÁZS: *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban.* Pázmány Press. Budapest, 2017.

FINN HIORTHØY: *Scandinavian law.* Encyclopedia Britannica (1998). <https://www.britannica.com/topic/Scandinavian-law>

GYÖNKI VIKTÓRIA: *Grágás-A középkori Izland első írásos törvénykönyve.* Napi Történelmi Forrás. 2017. <https://ntf.hu/index.php/2017/08/16/gragas-a-kozepkori-izland-elso-irasos-torvenykonyve/>

HESTER SWIFT: *Nordic countries.* IALS Library Guides (2017). <https://libguides.ials.sas.ac.uk/nordic>

JUHÁSZ ZSUZSANNA: *A skandináv büntetőpolitika és a büntető excepcionalizmus.* Acta Universitatis Szegediensis: forum: acta juridica et politica (6) 2016.

KAJTÁR ISTVÁN-HERGER CSABÁNÉ: *Egyetemes állam- és jogtörténet.* Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft. 2014.

KÖRNYEI ÁGNES: *Skandinávia, mint "normatív éllovas" a gyermekjogok terén.* Külügyi Szemle (4) 2009.

LANDO, OLE: *Scandinavian Law in Practical Implication: Characteristic Features, Solutions of International Interest, Social Dimension* In: *Scandinavian Studies in Law Volume 50.* Institute for Scandinavian Law. Stockholm, 2007.

MÁTYÁS IMRE: *A skandináv jogi gondolkodás sajátosságai.* Sectio Juridica et Politica. Miskolc, 2009.

PÓLAY ELEMÉR: *A pandektisztika hatása a skandináv magánjogtudományra.* Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica (32) 1984.

TÓTH NORBERT: *A kisebbségi területi autonómiaelmélete és gyakorlata.* L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2014.

VADÁSZ SÁNDOR: *Észak-Európa: A skandináv országok.* Osiris Kiadó. 2005.

VERES ORSOLYA: *Bevezetés az összehasonlító jogba.* Jogelméleti Szemle (4) 2005.

VISEGRÁDY ANTAL: *A skandináv jogelmélet kialakulása és fejlődése.* Jogelméleti Szemle (1) 2006.

VISEGRÁDY ANTAL: *A Skandináv jogok.* In.: Badó Attila et al. (szerk.): *A jogrendszerek világa. Pro Talentis Universitatis Alapítvány.* Szeged, 2012.

VISEGRÁDY ANTAL-CSIZMADIA TAMÁS: *Hans Kelsen és a skandináv realizmus.* Világosság (11) 2005.

Az internetes források utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2021.02.18.